

สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ
คณะทรัพยากรธรรมชาติ
คณะเภสัชศาสตร์
คณะแพทยศาสตร์

สสส
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ก้าวข้ามภูมิทัศน์การบูรณาการอาหาร กรณีพื้นที่ควนรู-ชะแล้

• เรียบเรียงโดย..ถนอม ชุนเพชร •

(1) ความรู้ : ย้ำเดลิ้อนด้วยตักงภาพผู้นำ

ทงนชุมชน

ตำบลควนรู อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 24,394 ไร่ แบ่งเป็น 9 หมู่บ้าน ประชากร 6,000 กว่าคน ทั้งหมดนับถือศาสนา พุทธ อาชีพหลัก ทำนา ทำสวนยาง รองลงมาคือเลี้ยงสัตว์กับปลูกพืชผัก เกษตรผสมผสาน

เพราะพื้นที่ทุรกันดาร ควนรูจึงเคยขึ้นอันดับตำบลยากจนที่สุดของ จังหวัดสงขลา “ถัน จุลนวล” นายก อบต.ควนรู และ อสม.ดีเด่นระดับชาติ นับเป็นคนสำคัญ ที่นำการพัฒนาชุมชนเข้าสู่ยุคใหม่ นับแต่ผลักดันกลุ่ม ออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านหนองเสาธงในปี 2540 จนสามารถขยายตัว รับสมาชิกทั้งตำบลใช้เป็นแหล่งทุนเพื่อจัดระบบสวัสดิการชาวบ้าน

ถันได้รับเลือกเป็นนายก อบต.ควนรู คนแรกในปี 2547 และ รับเลือกดำรงตำแหน่งต่อเนื่องมา 3 สมัย จนปัจจุบัน

นอกจากทุรกันดาร ตำบลควนรูยังเคยเป็นชุมชนล้มเหลวทางการเมือง เพราะเต็มไปด้วยความขัดแย้ง แดกแยก แบ่งฝักแบ่งฝ่ายอย่างรุนแรง ถันมีบทบาทนำพาชุมชนมาสู่การเมืองสมานฉันท์ โดยใช้ศูนย์ประสานงาน ตำบล จัดโครงการฝึกอบรมพัฒนาศักยภาพผู้นำ ดึงผู้นำ 9 หมู่มาอยู่ร่วมกัน สามารถเปลี่ยนระบบการเลือกตั้งที่แข่งขันอย่างรุนแรงมาหาผู้นำแบบ ฉันทามติ ภายใต้การยอมรับด้านผลงาน จนกลายเป็นชุมชนการเมือง สมานฉันท์ต้นแบบ

ความสำเร็จดังกล่าวเป็นระดับประเทศเพราะสมัยนายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีกระทรวงพัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้เดินทางมาดูงานและรับฟังการบรรยาย ของนายถัน จุลนวล เพื่อไปผลักดัน พรบ.สภาองค์กรชุมชน ต่อมาถัน

ถูกเรียกตัวจากหลายองค์กรทั่วประเทศไปเป็นวิทยากรหัวข้อการเมือง
สมานฉันท์

ในฐานะกรรมการฝ่ายจัดการของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้าน
หนองเสาชง ถิ่นผู้เสนอให้กลุ่มออมทรัพย์หักกำไรส่วนหนึ่งมาจัดทำกองทุน
พัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งต่อมานำไปสู่โครงการธนาคารอาหารชุมชน ใช้เงินจาก
กองทุนฯ สมทบกับชาวบ้านซื้อที่ดินมาทำโครงการนำร่องให้คนในหมู่บ้าน
มาช่วยกันปลูกของกินได้ หมู่บ้านจึงมีผักสวนครัวกินเอง กับตั้ง อบรม.
มาส่งเสริมทำอาคารผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ชุดบ่อปลา

เป็นที่มาของธนาคารอาหารชุมชน 7 ไร่ 7 เรื่อง 7 ร้อย ฐานสำคัญ
ในการเรียนรู้เพื่อปฏิบัติการเพื่อการบูรณาการด้านอาหาร (Intervention)
ของโครงการบูรณาการงานสร้างเสริมสุขภาวะด้านอาหาร และโภชนาการ
กรณีศึกษา จังหวัดสงขลา ของสถาบันการจัดการระบบสุขภาพมหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์ ในปัจจุบัน

ธนาคารอาหารทำหน้าที่ครัวของชุมชนควนรู และยังสร้างความ
สามัคคี เอื้ออาทรในกลุ่มชาวบ้าน เป็นต้นแบบบรรณรักษ์ให้ครัวเรือนปลูกผัก
ปลอดสารพิษกินเอง เมื่อ อบรม. และอสม. ขับเคลื่อนแนวคิดเสนอเข้าสภา
อบรม. ให้อนุมัติงบประมาณอุดหนุนแนวคิดไปสู่รูปธรรมในรูปแบบต่างๆ เช่น
ขอสนับสนุนท่อซิเมนต์สำหรับปลูกผักสวนครัวประจำครัวเรือน ส่วนที่เหลือ
สามารถขายทำรายได้เสริม

เมื่อเกิดผลในระดับหนึ่ง อบรม.ต่อยอดโดยลงทุนซื้อที่ดินเพื่อทำ
โครงการตลาดสีเขียว ณ หมู่ 7 สีแยกคูหา ริมถนนสายเอเชียสายหาดใหญ่-
รัตภูมิ เพื่อรองรับการจำหน่ายผลผลิตอีกด้วย

“เป็นโครงการในความฝันส่วนตัวของผมที่ฝันในใจเอาไว้ว่าจะทำเรื่อง
แบบนี้ เพราะบนความเปลี่ยนแปลง ถ้าไม่ทำลูกหลานจะเดือดร้อน อยู่ไม่
ปกติสุข ผมจึงคิดทำ โดยไม่หวังเพื่อหาเสียง ถ้าหาเสียงโครงการแบบนี้ไม่ทัน
หรือครบ คนอื่นเอาไปกินหมด แต่ผมทำเพื่ออนาคตของชุมชนลูกหลาน
ถ้าทำได้ แม้ไม่ร่ำรวยก็ไม่เดือดร้อน ผมคิดอย่างนี้”

ถื่นยืนย่นเจตณารมณข์ของการสนบสนุนกิจกรรมด้นนี้ กบคณะกรรมการครงการบูรณการงานสร้งเสริมสุขภวะด้นอาหาร และโภชนาการฯ ที่ไปติดตามครงการเมือ 31 มกราคม 2557

การให้ควมสำคัญกับเรืองดังกล่าวถ่นบอกว่าต้องการให้ชาวบ้านมีความสำนักรักชุมชน บ้านเกิดตนเอง มีความภาคภูมิใจในถิ่น แม้จะเป็นชุมชนที่ไม่ได้เจริญก้าวหน้า เศรษฐกิจไม่ดีเท่าที่ถื่น แต่อยู่อย่างมีความสุข ความรัก สามัคคี มีแบ่งปันกัน ปรึษาหารือ พุดคุย และช่วยเหลือกันได้ ก้าวข้ามพื้นที่ทุรกันดารยากจนและขัดแย้งสูง มาเป็นต้นแบบชุมชนที่มีความสมานฉันท์ทางการเมือง เข้มแข็ง พึ่งตนเอง และเป็นศูนย์เรียนรู้ให้กับชุมชนถื่น

ขนาดรอาหารชุมชน

ครงการบูรณการงานสร้งเสริมสุขภวะด้นอาหาร และโภชนาการให้ควมสำคัญ 3 ส่วน

ควมมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การเข้าถึงอาหารที่มีอย่างเพียงพอสำหรัการบริโภคของประชาชนในประเทศ อาหารมีความปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการเหมาะสมตามความต้องการ ตามวัยเพื่อการมีสุขภวะที่ดี รวมถึงการมีระบบการผลิตที่เกือหนุนรักษาควมสมดุลของระบบนิเวศ-วิทยาและควมคงอยู่ของทรัพยากรอาหารทางธรรมชาติของประเทศ ทั้งในภวะปกติหรือเกิดภัยพิบัติ สาธารณะภัย หรือการก่อการร้ายอันเกี่ยวเนื่องจากอาหาร (พระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ.2551)

อาหารปลอดภัย หมายถึง การจัดการให้อาหาร และสินค้าเกษตรที่นำมาเป็นอาหารบริโภคสำหรัมนุษย์มีความปลอดภัย โดยไม่มีลักษณะเป็นอาหารไม่บริสุทธิ์ตามกฎหมายว่าด้วยอาหาร และตามกฎหมายถื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้บริโภค ปลอดภัยจากอันตรายที่มาจากอาหาร (food hazard) ได้แก่ อันตรายทางกายภาพ อันตรายทางเคมี และอันตรายทางชีวภาพ

โภชนาการสมวัย หมายถึง อาหาร (food) ที่เข้าสู่ร่างกายคนแล้ว ร่างกายสามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์ในด้านการเจริญเติบโต การค้าจุนและการซ่อมแซมส่วนต่างๆ ของร่างกาย

กรณีตำบลควนรู เนื่องจากวิถีการเกษตรของคนรุ่นก่อน เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม เดิมมีการปลูกผักเอาไว้กินเอง ต่อมาคนส่วนหนึ่งหันไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม มีชีวิตรีบเร่ง มักซื้อผักหรือบริโภคผักที่ปนเปื้อนสารเคมีที่ซื้อมาจากตลาด ส่งผลต่อปัญหาเชิงสุขภาพ

การทำแผนชุมชนเมื่อปี 2546 ประเด็นเรื่องการเกษตรของชาวควนรู ได้เคยเสนอทิศทางของเกษตรปลอดจากสารเคมี มีแกนนำชุมชนและ อบต.ควนรูร่วมกันคิด จนต่อมาเกิดธนาคารอาหารชุมชน ที่เริ่มต้นมาก่อนระยะแรก 3 ไร่มาเป็นซื้อที่ดินเพิ่ม 7 ไร่ สร้างฐานสำคัญ แหล่งผลิตอาหารชุมชน การรวมกลุ่มกิจกรรม และเป็นห้องเรียนกับ ชาวบ้าน และกลุ่มองค์กรต่างๆ มีชื่อเรียกว่า ธนาคารอาหารชุมชน 7 ไร่ 7 เรื่อง 7 ร้อย

7 ไร่ - หมายถึงขนาดที่ดิน

7 เรื่อง - หมายถึงกิจกรรม 7 เรื่อง ได้แก่ การปลูกไผ่ การปลูกผักสวนครัว การปลูกสมุนไพร การทำปุ๋ยอินทรีย์ การเลี้ยงปลา การเลี้ยงไก่ไข่และการเพาะชำกล้าไม้

7 ร้อย - หมายถึงรายได้ของธนาคารอาหารเฉลี่ยวันละ 700 บาท ธนาคารอาหารชุมชนมุ่งหวัง เป็นแหล่งอาหารของชุมชน ชาวบ้านสามารถนำต้นไม้ไปปลูกเอาไว้ และกลับมาเก็บเกี่ยวผลผลิตไว้กินไว้ใช้ในครัวเรือน ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายประจำวัน หากมีเหลือก็นำไปขายเพื่อสร้างรายได้

“เมื่อโครงการบูรณาการงานสร้างเสริมสุขภาวะด้านอาหาร และโภชนาการฯ เข้ามา จึงนำไปสู่การพัฒนาในอีกระดับหนึ่ง ซึ่งกิจกรรมที่ธนาคารอาหารชุมชนทำขณะนี้ได้แก่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ ซึ่งมีพันธุ์ข้าวพันธุ์ผักพื้นบ้าน เก็บในอาคารศูนย์เมล็ดพันธุ์ ที่ตั้งอยู่กลางทุ่งนา เรายังจะมีการดำเนินการในการเก็บเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นต่างๆ ไม่ให้สูญหายและรักษาเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นเอาไว้ เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน”

ถ้ามองว่าส่วนนี้สามารถตอบปัญหาเรื่องความมั่นคงอาหาร ขณะเดียวกัน ได้ใช้งบจากโครงการส่วนหนึ่งให้ชาวบ้านกลับไปสำรวจ ระดับครัวเรือนว่า แต่ละบ้านมีพันธุ์ไม้และพันธุ์พืชอะไรอยู่อย่างละเอียด เพื่อรวบรวมพันธุ์ หรือบางอย่างที่ขาดจะได้หาจากที่อื่นมาทดแทนได้ นอกจากธนาคารเมล็ดพันธุ์ ยังมีการทำธนาคารน้ำเพื่อการเกษตรและเป็นแหล่งพันธุ์สัตว์น้ำ

“เราเน้นความปลอดภัยทางด้านอาหาร ความมั่นคง และสัมมาชีพ คนที่จะทำงานนี้ต้องสุจริต ซื่อสัตย์ มีคุณธรรม เป็นข้อห้ามของที่นี่คือจะต้องไม่ใช้สารเคมี สารพิษในการทำเกษตรกรรม ส่งเสริมปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตเองในชุมชนและใช้วัสดุคูปที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก”

นายกอบต.ควนรู กล่าวว่า ธนาคารอาหารชุมชน เป็นแบบอย่างให้มีการปลูกผักสวนครัวทุกครัวเรือนในตำบล ทำให้ชุมชนมีแหล่งอาหารปลอดภัย สร้างหลักประกันในเรื่องความมั่นคงเรื่องอาหาร หากเหลือจากการบริโภคจึงจะมีการขายเป็นรายได้เสริม

หลังจากที่ประชุมสมาชิกธนาคารอาหารชุมชน และโครงการบูรณาการงานสร้างเสริมสุขภาวะด้านอาหาร และโภชนาการฯ มีการส่งเสริมครัวเรือนอาสาสมัครเป็นสมาชิกของกลุ่มตลาดสีเขียว เกษตรกร เข้าร่วมราว 40 คน ซึ่งจะต้องกลับไปพัฒนาการผลิตที่ปลอดภัย เหลือบริโภคขยายผลนำไปจำหน่ายที่ตลาดสีเขียว โดยสร้างระบบการรองรับกิจกรรมนี้กล่าวคือ

- การดูแลแปลงปลูก
- การดูแลพันธุ์พืชผักต่างๆ
- พัฒนาระบบการเก็บรวบรวมผลผลิต
- พัฒนาระบบบรรจุภัณฑ์

“ถ้าเราดำเนินการต่อเนื่องไปอย่างนี้ มั่นใจว่าจะสร้างความมั่นคงด้านอาหาร และสัมมาชีพ ของคนในชุมชนให้คนอยู่ได้โดยไม่มีปัญหาเรื่องอาหาร เรียกว่าสามารถสร้างภูมิคุ้มกันด้านอาหาร ให้กับชุมชน โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”

ถิ่นเล่าว่า ผลวงโครงการบูรณาการงานสร้างเสริมสุขภาวะด้านอาหาร และโภชนาการฯ เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ทำให้คน ได้มาประชุมกันบ่อยขึ้น สร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างปัญญาให้กับคน รู้จักคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผล จะทำให้ชาวบ้านมีการคิดสะท้อน ย้อนกลับไปด้านหลัง ว่าเมื่อก่อน ปัจจุบัน อนาคต เป็นอย่างไรกับระบบอาหาร เกิดการพึ่งพาตนเอง ซึ่งนอกจากธนาคารอาหารชุมชนที่เป็นหลัก มีการขยายไปสู่ธนาคารปลา ธนาคน้ำ ธนาคารเมล็ดพันธุ์ ซึ่งทุกกิจกรรมทำเพื่อชุมชนและมีความยั่งยืน นอกจากมิติด้านอาหาร อบต.พร้อมต่อยอดเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยชีวิต

ข้ามเดลีอันดัวงพลังวิชาการ

โครงการติดตามผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคและสถานการณ์สุขภาพระยะยาว (Cohort-Study) ในโครงการบูรณาการงานสร้างเสริมสุขภาวะด้านอาหารและโภชนาการ กรณีศึกษา จังหวัดสงขลา

ของสถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (สจรส.ม.อ.) สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โดย **รศ.พญ.ลัดดา เหมาะสุวรรณ** มีการลงเก็บข้อมูลโดยสุ่มเก็บตัวอย่างเลือด และปัสสาวะ กรณีความรู จำนวน 168 ราย โดยมีรายละเอียดผลการเก็บข้อมูล ประมวลเป็นสถานการณ์สุขภาพของเด็กตำบลควนรู ด้านภาวะโภชนาการ พบว่าเด็กอายุ 6 เดือน - 5 ปี ร้อยละ 5.1 น้ำหนักน้อยกว่าเกณฑ์ ร้อยละ 9.6 ส่วนสูงต่ำกว่าเกณฑ์ ร้อยละ 3.6 เริ่มอ้วน และร้อยละ 3.6 อ้วน เด็กประมาณร้อยละ 8 มีภาวะซีด

ส่วนภาวะโภชนาการ เด็กอายุ 6-14 ปี ร้อยละ 4.3 ส่วนสูงต่ำกว่าเกณฑ์ ร้อยละ 2 น้ำหนักน้อยกว่าเกณฑ์ ร้อยละ 10 เริ่มอ้วน ร้อยละ 3.7 อ้วน และร้อยละ 5.6 ผอม เด็กประมาณร้อยละ 13 มีภาวะซีด จากกรณีตัวอย่าง พบว่าภาวะซีดเป็นตัวเลขที่สูงจนน่าห่วง เกิดจากปัญหาด้านโภชนาการโดยตรง

อมิตา ประกอบชัยชนะ รองนายก อบต.ควนรู กล่าวว่า หลัง พญ.ลัดดา เข้ามาวิจัยโดยการตรวจเลือด และคืนข้อมูลให้กับตำบล มีการเชิญผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนมารับฟังได้รับรู้ว่าเด็กในพื้นที่ส่วนมากมีภาวะซีด และเมื่อสัมภาษณ์ผู้ปกครองพบข้อมูลว่าเด็กมักไม่ได้รับประทานอาหารเข้า

“พอคืนข้อมูลเราก็มาร่วมประชุมและ คัดกิจกรรมลงลึกที่โรงเรียน ก่อน เพราะข้อมูลที่ได้ก็มาจากเด็ก 3 แห่ง ในพื้นที่ และศูนย์เด็กเล็ก 3 ศูนย์ ปัญหา ที่หมอลัดดาบอกคือ การขาดอาหารเข้า และการบริโภคผักผลไม้ที่น้อยเกินไป ทำให้ร่างกายไม่สามารถดูดซึมอาหารได้ดี”

เมื่อผู้อำนวยการโรงเรียน และครู รับประทานอาหารดังกล่าวมีการนัด ผู้ปกครองมาประชุม เผยแพร่ความรู้ในกรณีปัญหาและหนทางปรับตัว

“อย่างเช่นการต้องกินอาหารเช้า ก็เน้นย้ำผู้ปกครอง ส่วนผักผลไม้ โชคดีว่า งบประมาณรายหัวของอาหารกลางวันที่กระทรวงศึกษาธิการเพิ่มจาก 13 บาทเป็น 20 บาท สามารถจัดผลไม้ให้เด็ก” อมิตาเล่า และเมื่อรู้ปัญหา ทาง สจร.ส.ม.อ. ยังหนุนเสริมโดยนำครูและหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมา ดูงานที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ที่ค่ายเสนาณรงค์ อำเภอหาดใหญ่ ซึ่งเป็นต้นแบบ ในการจัดอาหารที่ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในการคำนวณคุณค่าทางสารอาหาร และยังมีทำให้ความรู้ในเรื่องนี้เพิ่มเติม เช่นโครงการอบรมปฏิบัติการเรื่อง การจัดอาหารกลางวันที่มีคุณภาพสำหรับโรงเรียน

เหล่านี้เป็นการเริ่มต้นแก้ปัญหา ต่อมาเมื่อมีการประชุมผู้เกี่ยวข้อง ได้มองภาพว่ากรอบการขับเคลื่อนคงไม่จำกัดอยู่เฉพาะเด็กและเวลาที่อยู่ใน โรงเรียน เพราะเด็กกินมื้อกลางวันที่โรงเรียนเพียงมื้อเดียว เวลาที่เหลือ ส่วนใหญ่เด็กอยู่นอกรั้วโรงเรียน จำเป็นต้องทำกระแสนี้ให้เกิดในชุมชนด้วย จึงทำให้เกิดโครงการตลาดนัดสีเขียว เพื่อให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญกับการบริโภคแบบปลอดภัย

“ตอนที่ชาวบ้านตอบรับเข้าร่วมกลุ่มตลาดสีเขียว 44 ครัวเรือน กระบวนการก็คือ อบรมจะเป็นแกน จะมีการสมัครเข้ามาร่วมกลุ่ม มีการ ตรวจรับรองผลผลิตว่าปลอดภัย โดยความร่วมมือของ รพ.สต. ประสาน กับโรงพยาบาลรัฐภูมิ ถ้าผ่านการตรวจ จะมีการให้ฉลากอาหารปลอดภัย สำหรับบรรจุภัณฑ์วางขาย”

อมิตามองว่ากระบวนการบูรณาการ 3 ส่วน คือความมั่นคง ความ ปลอดภัย และโภชนาการ สำหรับคนรู้อธิบายภาพได้ตั้งแต่เริ่มการผลิต

“การปลูกเอง ผลิตเองเป็นความมั่นคงทางอาหารอยู่แล้ว เพราะ ไม่ต้องไปพึ่งที่อื่น ชุมชนอื่น เมื่อเราปลูกเองก็จะมีการใช้สารปนเปื้อน สารพิษ มาเจือปนกระบวนการผลิตซึ่งทาง อบรมเป็นแกนนำหลักส่งเสริม ใช้ปุ๋ยชีวภาพ โดยใช้เศษอาหารมาทำน้ำหมักชีวภาพและทำปุ๋ย ทำให้ได้

ผลผลิตที่ปลอดภัยต่อการบริโภคส่งผลต่อด้านโภชนาการที่ถูกต้อง มีคุณค่ากับร่างกาย”

เธอมองว่าความมั่นคงและปลอดภัย ชาวบ้านเข้าใจแล้ว แต่โภชนาการเป็นความรู้ใหม่ที่ชาวบ้านมักไม่รู้มาก่อนว่าควรกินอย่างไร ที่จะเกิดประโยชน์กับร่างกายจริงๆ ซึ่งโครงการฯ ทำให้ชาวบ้านเข้าใจมากขึ้น”

โดยเฉพาะข้อมูล พญ.ลัดดา ทำให้คนควรรู้เข้าใจคำว่าโภชนาการ ได้รู้ว่าควรปรับตรงไหน รongนายกฯ อบต.ควรรู้อะไรบ้างแนะนำจาก พญ.ลัดดาอีกประเด็นหนึ่งเกี่ยวกับอาหารขยะ มีการให้ความรู้กับชาวบ้าน ชุมชนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้

“ในอดีตผู้ปกครองตามใจลูก ซื้อขนมกรุบกรอบให้เด็กใส่กระเป๋ามากินแทนอาหารเช้า พอมีโครงการฯ เรบอกเขาว่า เอามาได้ แต่ไม่ให้กินที่โรงเรียน ให้เก็บกลับไป หลังจากนั้นผู้ปกครองก็เลยไม่ได้ทำแบบเดิม” เธอเล่าส่วนอีกกิจกรรมหนึ่งที่สืบทอดมาจาก พญ.ลัดดาคือโรงเรียนพ่อแม่ ที่จะจัดที่ รพ.สต. จะให้ความรู้กับมารดาที่ตั้งครรภ์และเด็กก่อนวัยเรียน ให้ความรู้เกี่ยวกับการบริโภค และความสำคัญของนมแม่

สุนิษา คงสม หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดไทรใหญ่ ตำบลควนรู เล่าว่ามีเด็กในความรับผิดชอบ 50 คน อาหารกลางวันที่ใช้เลี้ยงเด็กในช่วงก่อนมีไก่ต้มฟัก แกงจืด หลังได้ข้อมูลจาก พญ.ลัดดา มีการปรับเมนู โดยเฉพาะเพิ่มผลไม้

“แต่เดิมคุณครูไม่ได้ลงไปควบคุมจริงจัง แต่ตอนหลังคุณครูลงไปกำหนดเมนู และวัตถุดิบเพื่อว่าให้เพิ่มเติม ลด หรือว่าบางเมนูที่ไม่มีประโยชน์ก็ตัดไป” เธอเล่าซึ่ง วัตถุดิบที่นำมาปรุงซื้อมาจากชาวบ้านในชุมชน ในละแวกโรงเรียน หรือละแวกบ้านของแม่ครัว หรือรู้ว่าผู้ปกครองคนไหนปลูกผัก ผลไม้ชนิดไหน เราก็ตัดต่อเขา ซื้อได้ในราคาถูก เพราะถือว่ามีให้ลูกหลาน บางคนให้ฟรี ไม่มีการซื้อผักจากตลาดทั่วไป

“ทางโครงการฯ ยังส่งเสริม เมล็ดพันธุ์ให้มีการปลูกผักที่ศูนย์ฯ ให้เด็กช่วยเท่าที่ทำได้ มีคนข้างนอกมาช่วย ซึ่งแม่เด็กทำได้ไม่เต็มที่เพราะ

ยังเล็กแต่เป็นประสบการณ์กับเด็ก” เธอเล่าและว่าส่วนการลดอาหารขยะที่โรงเรียน มีการสอนในห้องเรียน ไม่ให้กินอาหารขยะ ขนมหุบกกรอบ พร้อมกับขอความร่วมมือจากผู้ปกครอง ผ่านการณรงค์ และพูดคุย

สุเทพ แซ่ล่าย ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไทรใหญ่ กล่าวว่าภารกิจที่พลู.ลัดตาลงมาทำข้อมูล ทุกส่วนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะหลังเจาะเลือด เด็กและรู้ผลแล้วว่าปัญหาอย่างไร เมื่อได้ผลกลับมาแล้วก็มาขับเคลื่อน และตื่นตัว

“กรณีการปลูกผัก เราทำมาหลายเดือน เพราะคนรุ่นนี้เริ่มจะไม่ปลูกพืชเอาไว้กินเองเหมือนคนรุ่นก่อน แม้จะมีความคิดว่าจะเลี้ยงอาหารเข้าเด็กด้วยเพราะเด็กไม่ค่อยได้กินมือเช้า แต่บที่ไดมารายหัวเด็กจากรัฐบาล ถ้าคิดเลี้ยงอาหารเข้าไม่พอ ต้องสร้างความตระหนักให้ผู้ปกครองมากกว่า”

ผอ.สุเทพว่า ขณะนี้เขาจึงไปร่วมกับโครงการรักป่าต้นน้ำทะเลสาบสงขลา ปลูกต้นไม้ในสวนยาง ปลูกไม้ร่วมยาง และชวนคนในชุมชนเข้าร่วมเพื่อจะมาปลูกพืชอาหารในสวนยาง และอยากให้เด็กนักเรียนรู้ส่วนนี้ด้วย เพราะเป็นคำตอบเชิงรูปธรรมที่ปรับเปลี่ยนไปตามความเป็นจริง เป็นไปได้ และสอดคล้องกับวิถีชีวิต

“ที่ผ่านมา แม้นายก อบต.ส่งเสริมการปลูกผักมาตลอด ผมว่ายังไม่ค่อยได้ผล ต่อไปจะต้องมีเป้าหมายในกลุ่มคนที่สนใจปลูกผักจริงๆ มาพัฒนาต่อยอดให้ลูกให้หลาน สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้สิ่งเหล่านี้ สืบต่อไปเรื่อยๆ จากรุ่นสู่รุ่น สำหรับโรงเรียนกำลังมีการทำหลักสูตรเรื่องนี้ด้วย”

ระมตควมร่วมมือนฐำนจิตอวส

ถ้ามองกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนของควมรพบว่จุดเด่นอยู่ที่ผู้นำกลุ่มต่างๆ ล้วนมีความผูกพันกับถิ่นฐำน จิตอวสที่หวังพัฒนาท้องถิ่นอันเป็นที่รักให้พ้นจากปัญหาเดิมๆ

ถัน จุลนวล นายก อบต. เป็นศิษย์เก่าโรงเรียนชุมชนบ้านโคกค้ำย เคยระหกระเหินออกจากชุมชนไปทำงานอยู่ที่จังหวัดสตูล เคยเป็นผู้ช่วยส.ส.สตูลคนหนึ่ง จึงเห็นควมยากลำบากของชาวบ้าน แล้วคิดมุ่งม้นกลับมาพัฒนาบ้านเกิดตนเอง

สุเทพ แซ่งล้ำย ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไตรใหญ่ เล่าว่ตนเองพื้นเพเป็นคนอำเภอจะนะ แต่มาเป็นเขยควมร และอาศัยอยู่ในพื้นที่มากกว่า 20 ปี เป็นเหตุผลให้มีความมุ่งม้นจะทำงานเพื่อชุมชนถิ่นอาศัยที่ผูกพันแห่งนี้

ขณะที่ คำนิง ศรีสุวรรณ ผู้อำนวยการ โรงเรียนชุมชนบ้านโคกค้ำย ที่ร่วมขับเคลื่อนโครงการบูรณาการฯ เป็นทั้งศิษย์เก่ารุ่นแรกโรงเรียน และบ้านเกิดอยู่หน้าโรงเรียน ต้องการใช้ออกาสของการเป็นผู้นำทางการศึกษาท้องถิ่น ทำงานพัฒนา จนเกษียณในอีก 5 ปีข้างหน้า

“โรงเรียนนี้ เคยเป็นโรงเรียนประถมศึกษา ที่ห่างไกลตอนนี ขยายโอกาสถึงระดับมัธยมต้นมีนักเรียน จำนวน 215 คน ข้าราชการครู 25 คน พื้นที่ 14 ไร่ เรามีการขับเคลื่อนโรงเรียน ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพื้นที่ปฏิบัติการเกษตรอยู่รอบโรงเรียน มีแปลงผัก คอกหมู คอกไก่ ไข่บ่อปลาตุก มะนาว มะละกอ” ผอ.คำนิงเล่า ดำเนินการมา 7-8 ปี จนได้รับรางวัลต้นแบบสถานศึกษาพอเพียงระดับประเทศ โดยเป้าหมายสำคัญของโรงเรียนคือ

- ผลการเรียนรู้ เน้นทุกกลุ่มสาระวิชา
- ทักษะอาชีพ โดยกิจกรรมสำคัญให้เด็กทำ ตามแนวคิด เข้าใจ

เข้าถึง พัฒนา และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง
 เขาบอกว่าจากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของเด็กตั้งแต่อนุบาล
 ประถม และมัธยม ภาวะทุพโภชนาการ มาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง
 ของสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของชุมชน จึงมาคิดโครงการเกษตรเพื่อ
 อาหารกลางวัน โดยให้ความสำคัญในการปรับปรุง โรงอาหาร โรงครัวและ
 การปรุงอาหาร

“การเกษตรเพื่ออาหารกลางวันจะสนับสนุนให้เด็กปลูกผัก
 ตามฤดูกาลหมุนเวียน แล้วเอาผักเข้าสู่โครงการอาหารกลางวัน เอาเงินทุน
 มาหมุนเวียนต่อ เราเลี้ยงไก่ไข่ 100 ตัว ได้รับการสนับสนุนจากวิทยาลัย
 เกษตรและเทคโนโลยีสงขลา เพียงพอสำหรับโครงการอาหารกลางวัน
 เหลือขายให้ชุมชนการเพาะเห็ด มีระบบครบวงจร ผลผลิต เข้าโครงการ
 อาหารกลางวัน เหลือนำไปจำหน่ายเป็นถุงละ 10-20 บาท ให้กับผู้ปกครอง
 และชุมชนการปลูกไม้ผล มีมะละกอ มะนาวในท่อซิเมนต์”

กระบวนการทุกอย่าง เน้นนักเรียนได้ปฏิบัติจริงเพื่อให้มีทักษะชีวิต
 โดยมีส่วนร่วมของเครือข่ายผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา

โครงการเกษตรอาหารกลางวัน ต้องการยกระดับภาวะโภชนาการ
 ของโรงเรียนชุมชนบ้านโคกค้าย ให้มีความเข้มแข็ง และสามารถจัดการ
 ตัวเองได้ โดยมีตัวชี้วัดที่ผลผลิต และการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสร้าง
 ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนคือเครือข่ายผู้ปกครอง เครือข่าย
 ผู้นำ กลุ่มยุวเกษตรกร คณะครู ผู้บริหาร และอื่นๆ โดยการจัดทำแผนปฏิบัติ
 โครงการการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน มีการปศุสัตว์ ประมง และแปรรูป
 ผลผลิตถ้ามากเกินความต้องการ นำไปแปรรูปและจำหน่าย ในรูปแบบของ
 สหกรณ์โรงเรียน

กระบวนการของโครงการบูรณาการอาหาร มีหลักสูตรสถานศึกษา โดยครูสามารถจัดการเรียนการสอน ในกลุ่มสาระวิชาการงาน พื้นฐานอาชีพ กลุ่มสาระวิชาสังคม ที่เน้นเรื่องจริยธรรมนักเรียน ให้มีความรู้คู่คุณธรรม ให้นำไปพัฒนาทักษะชีวิต เพื่อสร้างผลผลิตและพัฒนา กระบวนการอาหาร ในโรงเรียน

จากการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ขณะนี้ได้รับการยกย่องเป็นโรงเรียน อาหารกลางวัน แบบยั่งยืนระดับประเทศ 3 ปีซ้อน จุดเด่นคือกิจกรรม การเลี้ยงสุกร เลี้ยงไก่ไข่ ปลูกผัก ถ้าสุดจังหวัดสงขลาได้เอาโรงเรียน ชุมชนบ้านโคกค้ายเป็นโรงเรียน ต้นแบบของโครงการเกษตรเพื่ออาหาร กลางวัน และในมกราคม 2558 สมเด็จพระเทพฯ จะเสด็จเยี่ยมโรงเรียน ในโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน

“เราได้ทำตามกระบวนการของโครงการบูรณาการอาหาร โดยเน้น พื้นที่ กระบวนการ ผลผลิต การมีส่วนร่วมของชุมชนเน้นว่าผลผลิต เพื่อนำ มาแก้ปัญหาทุพโภชนาการของโรงเรียน ซึ่งนักเรียนของเราในขณะนี้ ทุกคน ทุกระดับชั้น รับประทานอาหารกลางวัน 100% มีกองทุนผลผลิตมา สนับสนุน ซึ่งงบประมาณมาจาก 2 ส่วน คือ ทางราชการ อบต.ควนรู และ ภาคเอกชน” ขณะนี้ผลผลิตที่ปลูกเพียงพอที่จะมาทำโครงการอาหารกลางวัน ถ้าไม่พอ ก็เอามาจากผลผลิตในชุมชน ซึ่งได้รับการอุดหนุนจากชุมชน โดยความร่วมมือของครู นักเรียน ชุมชน ชาวบ้าน มองอนาคตว่าจะทำต่อไป เพื่อเป็นต้นแบบพัฒนา ไม่เพียงเท่านั้นด้านอื่น เช่น ระบบสุขภาพใน โรงอาหาร ซึ่งทางโรงพยาบาลรัตนภูมิได้ส่งทีมทันตแพทย์ มาทำโครงการทันต สุขภาพ เด็กโคกค้าย ยิ้มสวย ฟันสวย ปลอดภัยฟันผุ มีการให้ความรู้เรื่อง การกินอาหารที่ถูกวิธี กับเครือข่ายผู้ปกครอง แนะนำการกินอาหารทุกมื้อ ในแต่ละวัน เพราะเด็กเวลาส่วนมากเกี่ยวข้องกับบ้านและชุมชน

“เราณรงค์ให้เด็กกินผลไม้ ส่วนหนึ่งเราปลูกในโรงเรียน มีการลดขนมกรุบกรอบ ไม่ให้มีการจำหน่ายน้ำอัดลมในโรงเรียน นักเรียนไม่ให้ออกไปกินข้างนอก เพราะในโรงเรียนกินฟรี ถ้าไปกินข้างนอก จะถูกมองว่ามีเงิน “โอรด” (โอรอด) อาจถูกตัดไม่ให้กินที่โรงเรียนตอนนี้เราคิดว่าจะเลี้ยงอาหารเช้าด้วย เพราะอาหารเช้าเป็นมื้อสำคัญที่สุด ช่วยคุณภาพชีวิตนักเรียนดีขึ้น”

ทุกวันนี้โรงเรียน ได้เป็นแหล่งเรียนรู้ดูงาน ไม่ต่ำกว่า 300 คณะ จากกลุ่ม องค์กร หน่วยงานต่างๆ ทั่วประเทศ และ ผอ.ก็ได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรให้กับหน่วยงานต่างๆ ภายนอก

สำหรับปัญหาในการดำเนินการที่ผ่านมาพบการขาดแคลนน้ำ ต่อมากรมทรัพยากรน้ำฯ ได้เข้ามาช่วยเหลือ เจาะบาดาล ปัญหาขาดงบประมาณ และครูซึ่งเป็นผู้หญิงส่วนใหญ่ แรงงานจิงน้อย ใช้นักการภารโรงและนักเรียนมาช่วย

(2) ตะลั้ง : ความตาดนวงักรมนุ้สุขภาพ กัม่จัจ้การม็องท็องกััน

จุดม็ลั้ขันตำลตะลั้ง

ตำลตะลั้ง อำเภอลัองหนคร จังหวัดสงขลา น็อที่ประมาล 5,561 ไร่ ประชากรราว 2,815 คน ม็ 528 ครั้วเร็อนตั้งอัยรุมทะเลสาบสงขลา ม็ทัรพยากรธรรมชาติป่าชายเลน เน็นเขาเล็ก ๆ ฟัันที่ราบลุ่ม แลล่งน้ำธรรมชาติมีทัง หั้วย หนอง คลอง บัึง ประชาชนส่วนใหญ่อัประกอบอาชีพทางดัานเกษตรกรรม ต็อมาคนจันวนมากหันไปทำงานรับจั้งในโรงงานอุตสาหกรรรม แบบเข้าไปเย็นกลับ

ครั้้งที่นายขุนทอง บุญยประวัตร อดีตนายกองค้การบรหิการส่วนตำลตะลั้ง มองเห็นปัญหาลสุขภาพของประชาชนในฟัันที่เป็นปัญหาลใหญ่ เพราะสลิตีชาวตะลั้งใช้รลพยาบาลตำลล เฉลี่ย 24 เท็ยวต็อเด็อน มีผู้ป่วยโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ข้อมูลจากสถาน็อนนามัยตำลตะลั้ง 112 คน ถ็อว่าอัยในเกณฑ์สูง นอกจากนัันมีดัชนัคนเป็นโรคภูมิแพ้และเส็ยชีวิตกัับมะเร็งจันวนมากขึ้น

นายขุนทอง ด้รับการอุดหนุนจากสถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (บัจัจุบันเปล็ยนช็อเป็นสถาบันจัจัดการระบบสุขภาพหรือ สจรส.ม.อ. เม็อปี 2550 ชั้กขวนมาทัาแผนสุขภาพตำลลเกิดกระบวนการตั่างๆ ตามมา ที่ลั้าค้ลัคือแผนสุขภาพตำลลตะลั้ง พ.ศ.2550

ส่วนที่นับด้ว่านำมาเป็นฟัันฐานให้กัับโครงการบูรณาการงานสร้างเสริมสุขภาพะดัานอาหารและโภชนาการฯ ในบัจัจุบันคือการนำโครงการของแผนสุขภาพตำลลตะลั้ง พ.ศ.2550 ไปปฏิบัติการจัริงโดยบรจจุในช็อบัญญูด้งบประมาลรายจัายปี พ.ศ.2551 ของ อบต.ตะลั้ง เช่น โครงการปลูก

ทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูกและโครงการเมนูสุขภาพ โครงการครัวเรือน
ถูกสุกสุกตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ลด
สารเคมีภายในครัวเรือนของชาวชนแล้

หลังจากได้แผนสุขภาพจังหวัดเกี่ยวกับกำลังมีการร่างธรรมนูญว่าด้วย
สุขภาพแห่งชาติ ผู้เกี่ยวข้องแนะนำว่าตำบลชนแล้จะทำธรรมนูญสุขภาพ
แห่งแรกของประเทศไทยระดับพื้นที่

วัตถุประสงค์การดำเนินการธรรมนูญสุขภาพ 1. เพื่อสร้างกระบวนการ
ให้คนในชุมชนรับรู้ เข้าใจ และตระหนักในภาวะสุขภาพของตนเองของคน
ในตำบลชนแล้ 2. เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการ
สร้างระบบสุขภาพของคนในตำบลชนแล้ และ 3. เพื่อสร้างพลังขับเคลื่อน
ระบบสุขภาพตำบลชนแล้ โดยบุคคลกลุ่มต่างๆ ทุกคน ทุกครัวเรือนทั้งพื้นที่

กระบวนการร่างธรรมนูญสุขภาพตำบลชนแล้ ได้ใช้ข้อมูลวิชาการ
จากผลสำรวจสถานการณ์สุขภาพของครอบครัวและประชาชนตำบลชนแล้
โดยศูนย์พัฒนาครอบครัวตำบลชนแล้ ร่วมกับ อสม.ตำบลชนแล้ และ
วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสงขลา รับการสนับสนุนงบประมาณจาก
กองทุนระบบหลักประกันสุขภาพระดับพื้นที่ ตำบลชนแล้ มาประกอบ
เป็นแบบสำรวจที่ร่วมกันออกแบบโดย สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (สวรส.ภาคใต้ มอ. - ปัจจุบันคือ สจรส.ม.อ.)
กับนักวิชาการสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลา จึงได้ข้อมูลใช้ประกอบการ
ร่างธรรมนูญสุขภาพ ข้อมูลดังกล่าวมีการลงสำรวจ 580 ครัวเรือน คำถาม
40 ข้อ

- หากจะกล่าวยกตัวอย่าง เฉพาะส่วนเกี่ยวข้องกับระบบอาหารเช่น
- แนวทางสร้างเสริมสุขภาพในครัวเรือนอาหารปลอดภัย 20%
ออกกำลังกาย 17% พักผ่อน 17%
  - การใช้สารเคมีในชีวิตประจำวันของครัวเรือน ใช้สารเคมี 34%
ซึ่งเป็นสารกำจัดแมลง 6.4% สารทำความสะอาด 30% และ
อื่นๆ อีก 1.7% ในส่วนนี้มีรายละเอียดเกี่ยวกับการป้องกันสาร
เคมีในครัวเรือน 43%

- สถานการณ์พฤติกรรมการบริโภคอาหาร ชอบอาหาร หวาน มัน เค็มจัด 17% ใช้ผงชูรส 37% ใช้สีสังเคราะห์ในอาหาร 1.7% นำพลาสติกมาใส่อาหารร้อน 6.5% ซ้อมแกงดู 14% ขนมหุบก รอบ 16% สถานการณ์พฤติกรรมการบริโภคน้ำอัดลม บริโภค 31% ซึ่งเป็นการบริโภคหลายๆครั้ง 19% กรณีบริโภคทุกวัน มี 0.4%
- พฤติกรรมการดูแลสุขภาพจากการบริโภคอาหาร ปลูกทุกอย่าง ที่กิน 30% ล้างก่อนปรุง 45% มีการรวมกลุ่มเฝ้าระวัง 2.8%
- ผลกระทบจากการบริโภคอาหารที่มีสารปนเปื้อน เคยได้รับผลกระทบบ 13% ซึ่งได้รับจากผัก 9.6% ผลไม้ 7.6% เนื้อสัตว์ 6.4 % และอาหารทะเลแปรรูป 5.3%

ข้อมูลดังกล่าวนี้เอง ถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการยกร่างธรรมนูญ สุขภาพตำบลชะแล้ จนได้ธรรมนูญสุขภาพชะแล้เป็นแห่งแรกของ ประเทศไทย ธรรมนูญสุขภาพ ไม่ใช่ตัวบทกฎหมาย แต่เป็นข้อตกลง ทางสังคมที่ทุกคนมีส่วนร่วม ยึดถือ ตระหนัก เป็นกติกาสังคม ที่ไม่มี ผลอำนาจบังคับ เป็นกติกาในการอยู่ร่วมกัน สามารถนำไปอ้างอิงเพื่อการ พัฒนา

หลังผ่านกระบวนการประชาพิจารณ์แล้วได้ประกาศใช้ธรรมนูญ สุขภาพตำบลชะแล้อย่างเป็นทางการ เมื่อ 3 เดือนพฤษภาคม 2552 มีสำนักธรรมนูญสุขภาพตำบลชะแล้ เป็นศูนย์กลางขับเคลื่อน

ภาพรวมย่อๆที่น่าสนใจของธรรมนูญสุขภาพตำบลชะแล้ เช่น หมวดที่ 1 ปรัชญาแนวคิดของระบบสุขภาพตำบลชะแล้ หมวด2 การสร้าง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่อสุขภาพะชาวชะแล้ หมวดที่ 3 การควบคุม ป้องกันปัจจัยที่คุกคามต่อสุขภาพ สุขภาวะคนชะแล้ หมวดที่ 4 การบริการ ติดตาม ประเมินผล ด้านสุขภาพ และสุขภาพะชุมชนคนชะแล้ หมวดที่ 5 การสร้างและพัฒนามูลาการด้านสาธารณสุข พัฒนากุมิปัญญาท้องถิ่นและ แพทย์แผนไทย หมวดที่ 6 การคุ้มครองสิทธิ ของผู้บริโภคหมวดที่ 7 การ ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ความรู้ และบริการข้อมูลหมวดที่ 8 เศรษฐกิจพอ

เพียงและ หมวดที่ 9 การเงินและการระดมทรัพยากรเพื่อสนับสนุนการ
สร้างเสริมสุขภาพ

นอกแผนสุขภาพตำบลชะแล้ ปี 2550 ธรรมนูญสุขภาพ ตำบลชะแล้
ปี 2552 ในพื้นที่ที่มีการขับเคลื่อนสมัชชาสุขภาพตำบล มีภาคีเครือข่ายใน
พื้นที่ตำบลชะแล้ ประกอบด้วย

1. สถานศึกษาโรงเรียนวัดชะแล้
2. สถานศึกษาโรงเรียนชะแล้นิติวิทยา
3. สถานีอนามัยตำบลชะแล้
4. กลุ่มเกษตรอินทรีย์ตำบลชะแล้
5. สภาวัฒนธรรมตำบลชะแล้
6. กองทุนสัจจะวันละ 1 บาท ตำบลชะแล้
7. ชมรมผู้สูงอายุตำบลชะแล้
8. สำนักธรรมนูญสุขภาพตำบลชะแล้
9. อสม. ประจำหมู่บ้าน
10. กลุ่มเยาวชนวัยใสใจสิ่งแวดล้อม ตำบลชะแล้
11. วิสาหกิจชุมชน กลุ่มเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลชะแล้
12. สภาก่อตั้งชุมชนตำบลชะแล้
13. ศูนย์พัฒนาคุณธรรมตำบลชะแล้
14. คณะกรรมการดูแลคุ้มครองผู้บริโภคตำบลชะแล้

นายขุนทองเคยกล่าวว่า การยกย่องสรรเสริญสุขภาพ ทำให้ได้รางวัลองค์ความรู้ของชาวชะแล้ เป็นพลังสำคัญอย่างหนึ่งในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสุขภาพให้เกิดแก่ชุมชน เป็นโอกาสเห็นได้ว่าการพัฒนานโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม หลังประกาศใช้ธรรมนูญสุขภาพ เกิดผลรูปธรรม เช่น โรงเรียนวัดชะแล้ตั้งชมรมโนราห์ อ้างอิงจากธรรมนูญฯ หมวดที่ 2 ข้อที่ 9 จัดการออกกำลังกายแบบโนราบิก ตามธรรมนูญฯ หมวด 4 ข้อ 19 ยกฐานะสถานีอนามัยตำบลชะแล้เป็นโรงพยาบาลได้เมื่อเดือนกันยายน 2552 ตามธรรมนูญฯ หมวดที่ 5 ข้อ 29 จัดงานสมัชชาปีละครั้งเพื่อการพัฒนา นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม ได้ตามหมวดที่ 7 ข้อที่ 45 ตั้งศูนย์พัฒนาคุณธรรม สร้างคนดีออกสู่สังคม ตามธรรมนูญฯ ในหมวดที่ 8 การมีส่วนร่วมของประชาชนเพิ่มขึ้น เกิดธนาคารต้นไม้ กลุ่มผักลุง กลุ่มบ้านสุขภาพ กลุ่มกะเทาะข้าวกล้อง ที่ผู้นำมาพบกันทุกเดือน ที่สำนักงานธรรมนูญสุขภาพ มีกระบวนการพูดคุยแลกเปลี่ยน ทำ mapping

นายณพงศ์ แสงรวี แกนนำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ไร้สารพิษ ตำบลชะแล้ กล่าวว่า หลังประกาศใช้ธรรมนูญสุขภาพ มีผลเกิดขึ้นหลายอย่าง เช่น คนรู้จักเลือกกินอาหารปลอดภัยมากขึ้น

แต่แล้วความเปลี่ยนแปลงก็มาเยือนชะแล้ครั้งสำคัญ เมื่อนายขุนทอง บุญยประวีตร ถูกคนร้ายยิงเสียชีวิตเมื่อเวลา 02.00 น.คืน 26 พฤศจิกายน 2552 อยู่ในช่วงที่ อบต.ชะแล้ กำลังได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลชะแล้

สำนักธรรมนูญสุขภาพกับงานบูรณาการอาหาร

เมธา บุญยประวีตร น้องชายของนายขุนทอง นายก อบต. อดิิต ผู้นำโดดเด่น ที่สามารถประกาศธรรมนูญสุขภาพที่ตำบลชะแล้เป็นแห่งแรกของประเทศไทย

ทุกวันนี้ เมธา มีบทบาทเป็นผู้นำสำนักธรรมนูญสุขภาพชะแล้ และเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนโครงการบูรณาการอาหารฯ

“เรื่องความมั่นคงทางอาหาร กรณีความรู้เราได้เห็นการที่นายกอบต. ในฐานะผู้นำ เอาเรื่องนี้มาขับเคลื่อนเชิงนโยบาย เท่าที่ผมทราบ ว่าทำมาเป็น 10 ปีแล้ว ความเข้าใจของส่วนต่างๆ จึงค่อนข้างสูง เคลื่อนตัวได้”

เมธากล่าว เขาให้ข้อสังเกตว่า พื้นที่ควนขนุนยก อบต. สามารถสั่งงาน ผ่านข้าราชการในสังกัด และคณะทำงาน ซึ่งทำได้ง่าย และประชาชนในพื้นที่รับรู้เดินตามแนวทางดังกล่าวนี้ได้

ส่วนชะแล้ แม้ว่ามีธรรมนูญสุขภาพ เป็นแห่งแรกของประเทศไทย มีเป้าหมายในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมประชาชน ตามหมวดต่างๆ ความคาดหวังของธรรมนูญสุขภาพ และอยากให้เห็นหน่วยงาน องค์กรต่างๆ มาสนับสนุน ให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน เพื่อเข้าใจตัวเอง เรียนรู้ตัวเอง รู้เท่าทันกิจกรรมที่เกิด เน้นการเข้าไปที่คน ครั้วเรือน

“สำนักธรรมนูญสุขภาพเป็นคนทำ คนดูแล รับผิดชอบ เป็นผู้ขับเคลื่อนในฐานะองค์กรชาวบ้าน ซึ่งข้อแตกต่าง คือเมื่อชาวบ้านมาทำงานแบบนี้ จะไม่มีอำนาจในการสั่งการอันใด ต้องอาศัยความร่วมมือ ความไว้วางใจ มีจิตสาธารณะที่คล้ายกัน เพื่อมาเคลื่อนตัว”

เมธากล่าว โดยยังมีข้อจำกัดชาวบ้าน ด้านองค์ความรู้เชิงวิชาการต้องอาศัยภาคีเครือข่ายเข้ามาช่วย แต่จุดดี คือจะได้คนที่มาทำงานจิตสาธารณะตัวจริงเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

“ปัญหาเฉพาะหน้าทางสุขภาพ คนเจ็บ คนป่วย คนไม่กินผัก เรารับรู้ได้ แต่ถ้าท้องถิ่นสิ่งการจะได้รับความร่วมมือในทุกภาคส่วนชัดเจนกว่า แต่การทำอะไรสักอย่างทุกวันนี้ต้องยอมรับว่าคนยังคิดถึงคำสั่ง หนึ่งสิ่งสิ่งการซึ่งสำนักธรรมนูญสุขภาพ ทำได้แค่การบอกกล่าว เชิญชวนที่ไม่เป็นทางการ”

การประกาศธรรมนูญสุขภาพมา 4 ปี เขามองว่า ทำให้คนในพื้นที่เข้าใจ รู้ แต่เป็นในแง่ที่ชาวบ้านต้องกระทำเอาเอง คนป่วยต้องดูแลมากขึ้น ครูในโรงเรียนต้องดูแลเด็ก เรื่องอาหารการกินมากขึ้น

“เป็นการดูแลตัวเองโดยที่ไม่ต้องรอว่าใคร มาทำให้สำนักธรรมนุญ สุขภาพ เรามีหน้าที่ไปกระตุ้นคนว่า จะต้องทำตัวไปตามหมวดไหน หรือ ออกแบบกิจกรรม ที่สำนักธรรมนุญสุขภาพไปเคลื่อน ให้ชาวบ้านรู้ว่า มี ธรรมนุญ”

เขายอมรับว่า แม้มีความคาดหวังแต่ต้นว่าธรรมนุญจะต้องได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากท้องถิ่น คือเทศบาลตำบลชะแล้ในปัจจุบัน แต่เอาเข้าจริง ในทางการเมืองที่เปลี่ยนไป แม้จะเรียกได้ว่านักการเมืองที่ รับเลือกเข้าไปบริหารท้องถิ่นเป็นกลุ่มก้อนเดียวกับอดีตนายขุนของผู้ริเริ่ม ธรรมนุญสุขภาพ แต่ไม่สามารถเป็นตัวหลักในการขับเคลื่อน เพราะเขามี ภาระหน้าที่หลักของเขาเองอยู่แล้ว

จากเดิมการคาดหวังการหนุนเสริมธรรมนุญสุขภาพมี 3 ระดับคือ

- การสร้างความรับรู้
- ทำความเข้าใจ
- ให้คนนำไปปฏิบัติ

“เรามองว่าหน่วยงานเป็นทางการ สามารถทำได้ทั้ง 3 ระดับ เช่น การรับรู้ ถ้าเขามีป้ายประชาสัมพันธ์ ว่าทำอะไรเกี่ยวข้องกับธรรมนุญข้อไหน แต่คนในเทศบาลเอง เข้าใจหรือไม่ว่ามีธรรมนุญนี้อยู่ การส่งเสริมการปฏิบัติ อาจผ่านกิจกรรมที่ต้องใช้ทั้งเงินและทั้งคน เหล่านี้ล้วนเป็นจุดอ่อน ที่ทำให้ คนไม่สามารถขับเคลื่อนได้มากนัก”

กรณีนี้ยังไม่ได้มองถึงการเมืองฝ่ายตรงข้ามที่ค่อนข้างปฏิเสธธรรมนุญ สุขภาพมาตั้งแต่ต้น และกระบวนการการเมืองในกลุ่มตัวเองที่แยกกลุ่มอีก ก่อนการเลือกตั้งในปี 2557 นี้ แม้เมธามองว่า ความขัดแย้งทางการเมืองใน ท้องถิ่นคลายไปแล้วและจะนิ่งหลังเลือกตั้งเสร็จ แต่การที่ชาวบ้านไปทำงาน บางเรื่องยังแปลกแยกในสังคม

“อย่างพวกผมไปขับเคลื่อน เรื่องสุขภาพ ชาวบ้านยังมองว่า เรื่องนี้ เป็นเรื่อง อสม. หรือ รพ.สต. กระแสแบบนี้ทำให้การมองผิดเพี้ยนไป ทำให้ คนดูท่าที หยั่งเชิงว่าจะเอาด้วยกับธรรมนุญหรือไม่” เขากล่าวแต่ภาพรวมเชิง สุขภาพดีขึ้น การทำงานที่ผ่านมาทำให้คนปลูกผักกินเอง พุดคุยเรื่องคุณธรรม ซึ่งแต่ก่อนไม่มีการพุดคุยกันถึงเรื่องนี้

“หลายเรื่องทำได้ แต่ไม่สามารถมาเคลื่อนไหวในเชิงรูปธรรม บางเรื่องไปสอดคล้องกับหน่วยงานเดิมที่มีอยู่แล้วทำให้คนเขาสนใจ งานที่เราขยับได้คือในเชิงสื่อสาร กิจกรรมที่ชาวบ้านรู้ มองเห็น อย่างการคุ้มครองผู้บริโภค ชาวบ้านไม่เข้าใจ แต่รู้ว่าดีกับสุขภาพของเขา”

กรณีการเชื่อมโยงกับโครงการบูรณาการอาหาร เมธาเล่าว่าในธรรมนุญสุขภาพตำบลชะแล้ระบุเอาไว้ว่า ให้คนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหาร ที่เสี่ยงต่อสุขภาพ

“ที่เป็นอยู่ต้องยอมรับว่าอาจจะจะเป็นความเข้าใจระดับแกนนำ ที่มองว่าทุกอย่างมาจากพฤติกรรมกรกิน การใช้ชีวิต ที่ทำให้เกิดโรค กับคนกลุ่มอื่น เราทำได้แค่มองกลับไปยังกลุ่มคนที่มีปัญหาอยู่แล้ว เช่น กลุ่มผู้ป่วยเรื้อรัง ซึ่งการส่งเสริมให้เขารักษา ก็เรื่องหนึ่ง แต่การเปลี่ยนพฤติกรรมกรกินก็ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ ถ้ายังกินหวาน มัน เค็ม ก็ยังเป็นปัญหาเราก็ต้องหันมาทำกิจกรรมมากขึ้น ในโครงการบูรณาการอาหาร จึงเกิดการขับเคลื่อนเชิงรูปธรรมคือ

- ทำอย่างไรให้การใช้ที่ดินเกิดประโยชน์มากที่สุดในแนวทางอาหารปลอดภัย ไม่ใช่สารเคมี และปัญหาพื้นฐานของท้องถิ่นคือมีน้ำใช้สำหรับการปลูกพืช มีการเข้าหาแนวร่วมคือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มาหนุนเสริม จน ผู้ใหญ่บ้านลงทุนซื้อเครื่องสูบน้ำเข้ามาแก้ปัญหาภัยแล้ง ส่งผลให้กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ขยับได้และขยายแนวคิด

- เมื่อผลิตอาหารได้ มองไปที่การแก้ปัญหาในกลุ่มผู้ป่วยเรื้อรัง ใช้ฐานรพ.สต. และอสม. ก่อนขยายแนวคิดเข้าไปยังกลุ่มอื่น เช่น กลุ่มคนอ้วน
- กรณีวิถีชีวิตคนเปลี่ยน ไปทำงานในเมืองและซื้อแกงถุง จึงมาทำกิจกรรมพ่อค้าแม่ค้าในชุมชน ด้านสุขลักษณะ

“ต้องยอมรับว่ายังมีจุดอ่อน เพราะการมุ่งไปที่โรงเรียนหรือวัยแรงงาน ไม่รู้ว่าทำอะไร ก็ได้เน้นวิชาการมาเสริมคือพญ. ลัดดา มาเก็บข้อมูล”

ผลการเก็บข้อมูลประมวลเป็นสถานการณ์สุขภาพของเด็กตำบลชะแล้ โดย พญ. ลัดดา พบว่า ภาวะโภชนาการเด็กอายุ 6 เดือน - 5 ปี ร้อยละ 8.8 น้ำหนักน้อยกว่าเกณฑ์ ร้อยละ 11.8 ส่วนสูงต่ำกว่าเกณฑ์ ร้อยละ 2.9 เริ่มอ้วน และร้อยละ 3.9 อ้วน เด็กประมาณร้อยละ 31 มีภาวะซีด สำหรับในกลุ่มเด็กอายุ 6 - 14 ปี ภาวะโภชนาการร้อยละ 6.5 ส่วนสูงต่ำกว่าเกณฑ์ ร้อยละ 7.6 น้ำหนักน้อยกว่าเกณฑ์ ร้อยละ 6.5 เริ่มอ้วน ร้อยละ 3.3 อ้วน และร้อยละ 2.2 ผอม และเด็กประมาณร้อยละ 19 มีภาวะซีด

ภาวะซีดกลายเป็นปัญหาที่ไม่ต่างจากกรณีของตำบลควนรู และหากมองตัวเลขของชะแล้ กลับมีความรุนแรงยิ่งกว่า

เมธาเล่าว่า จากผลการศึกษาดังกล่าวนี้กลับมาสะท้อนทำให้คนตระหนักถึงปัญหาเลยทำกิจกรรมตอบสนอง เช่นเมื่อพบว่าเด็กวัยรุ่นไม่กินอาหารเข้าก็จัดกิจกรรม

“แต่มันก็ได้แค่กิจกรรม ไม่ได้กระบวนการ พ่อแม่ผู้ปกครองยังไม่ได้ตระหนักในเรื่องแบบนี้จริงจัง และจุดอ่อนอันหนึ่งคือถ้าเทศบาล หรือโรงเรียน สิ่งการมีความน่าเชื่อถือ แต่สำนักกรรมนุญสุขภาพมีหน้าที่แค่สร้างการตระหนักร่วมของแกนนำในหน่วยงานนั้นๆ ชวนผู้นำหรือผู้รับผิดชอบในโรงเรียน ที่สนใจเริ่มทำ ความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนน่าจะเป็นวัฒนธรรมการทำงานร่วมกัน”

มาเรียนรู้เชิงกระบวนการ

เมธามองว่า การทำงานระหว่างสำนักธรรมนุญสุภาพกับผู้บริหารเทศบาลตำบลชะแล้ ไม่มีปัญหา แต่กับข้าราชการประจำนั้นทำได้ยาก ทั้งเงื่อนไข เวลา เช่น กิจกรรมที่ชาวบ้านต้องการจัดในวันหยุดราชการ ก็ไม่ได้ตอบรับ และข้าราชการมองว่าไม่ใช่ภาระหน้าที่หลัก ผิดกับความรู้ที่นายกเป็นเนื้อเดียวกับทุกอย่าง การทำงานทางการเมืองต่อเนื่องมาหลายสมัย วัฒนธรรมองค์กรเขาเอื้อต่อการทำงานระหว่าง นายกอบต. และชุมชน มีความชัดเจนกว่า ธรรมนุญสุภาพไม่ใช่กฎหมาย สมาชิกสภาเทศบาลต่างเข้าใจ แต่เล่นบทบาทไม่ได้ เพราะยังเป็นกระบวนการทางการเมืองแบบต่ององ เพื่อฐานเสียงตัวเอง ไม่เข้าใจงานมิติใหม่ ยังเน้นงานประจำ เป็นจุดอ่อนของผู้บริหารการเมืองท้องถิ่น เพราะถ้านโยบายชัด ผู้นำเข้มแข็ง มีภาวะผู้นำ ก็จะทำให้ดีกว่านี้

“ผมขับเคลื่อนสำนักธรรมนุญสุภาพ ซึ่งเป็นองค์กรชาวบ้าน เราไปขอความร่วมมือเทศบาล ก็ไม่สามารถไปกำหนดเทศบาลได้ ไม่ได้อยู่ในฐานะอย่างนั้น ผลักดันแผนเข้าสู่เทศบาล ซึ่งทางผู้บริหารเทศบาลยอมรับ แต่พอถึงช่วงการพิจารณางบประมาณ เราก็มารู้ว่ามีงบประมาณลงมาจริงหรือเปล่า มีเงินหรือเปล่าที่จะมาเคลื่อนโครงการที่เราเสนอ ผมเลยมองว่าทิศทางต่อไปคือต้องไปให้ความสำคัญกับองค์กรต่างๆ ที่เขาทำกันอยู่ก่อนแล้ว สอดคล้องกับวิธีคิดของสำนักธรรมนุญสุภาพ ว่าทำอะไรให้กลุ่มองค์กร เขาทำงานเป็น ทำโครงการเป็น หางบประมาณจากข้างนอกมาทำโครงการเองได้”

ปัญหาจากเงื่อนไขทางการเมือง ส่งผลให้ความหวาดระแวงแกวลำนักธรรมนุญสุภาพ ยังมีอยู่ ความร่วมมืออาจน้อย การมาร่วมกิจกรรมต่างๆในช่วงการเมืองเปลี่ยนผ่านพบว่ามี การสงวนท่าที ด้วยเงื่อนไขต่างๆ ก็ทำให้ความร่วมมือไม่เต็มที่ ผมว่าไม่ใช่เฉพาะที่ชะแล้ เงื่อนไขแบบนี้ก็เกิดกับท้องถิ่นอื่นไม่ต่างกันในช่วงฤดูเลือกตั้ง

เมธามองว่าเมื่อใด ที่กลุ่มองค์กร หน่วยงานในชุมชนต่างๆ สามารถขับเคลื่อนโดยตัวเองอย่างอิสระ มีศักดิ์ศรีมากขึ้นและพัฒนาตัวเองได้ อาจทำงานเองได้โดยไม่ต้องรอการช่วยเหลือ น่าจะเป็นเป้าหมายที่สอดคล้องมากกว่า

“ที่ผ่านมาเห็นว่ามีคนอยากทำเรื่องแบบนี้ มีการขอไปยังเทศบาล ตำบลชะแล้จำนวนมาก ไม่ได้รับการตอบสนอง ส่วนหนึ่งมองว่าภาระหน้าที่ของเทศบาลมีมากอยู่แล้ว เราก็บอกว่าหน่วยงานอื่นมาอุดหนุนอีก ไม่ว่าจะ สจรส.ม.อ. หรืออื่นๆ แต่ชาวบ้านไม่รู้”

ที่ผ่านมาเทศบาลอุดหนุนเฉพาะบางส่วน ที่มองว่าไม่ขัดกับระเบียบทั่วไปหรือโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การออกแบบตลาดถูกสุขลักษณะที่ให้งบประมาณ ปรับสภาพตลาดเชิงกิจกรรม และกระบวนการสำนักกรรมนุญ สุขภาพ ดึง รพ.สต.มาจับทบทวนร่วมกับพ่อค้าแม่ค้า กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน โรงเรียน

“แต่ทั้งหมดไม่ได้มาเชื่อมกันเอง อย่างเกษตรอินทรีย์ยังไม่สามารถนำอาหารมาให้โรงเรียน ยังไม่สามารถเอาผักปลอดสารพิษเข้ามาโรงเรียน ยังไม่สามารถที่จะให้นายกเทศมนตรีมาพูดคุยกับชาวบ้านในเรื่องนี้” เขากล่าวและว่าถ้าจะมองในมุมหนึ่ง การประกาศใช้กรรมนุญสุขภาพเป็นนโยบายสาธารณะมา 4 ปีโดยผู้นำที่ริเริ่มและดำเนินการจริงจัง เสียชีวิตไปแล้ว ถ้าเป็นที่ยื่นนโยบายแบบนี้อาจจะจบสิ้นไปด้วย แต่ชะแล้เรายังเดินมาได้ แม้ไม่ถึง 100% แต่จะเกิดกับคนกลุ่มหนึ่งที่ค่อยเดิน กรณีชะแล้ เราก็มี 4-5 คนคอยกระตุ้น และมีคนทำจริง 40 คน และยังมีแนวร่วมกำนัน ผู้ใหญ่บ้านออกมาทำ ถือว่าเดินไปได้ดี คนพวกนี้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพตัวเองไปอีกขั้นที่ขาดไปก็เฉพาะการวางแผนการทำงาน หรือมีศักยภาพในการวางแผนแต่ขาดโอกาสทางงบประมาณ

“โครงการบูรณาการอาหาร เป็นการสร้างโอกาส ที่ทำให้คนได้คุยกันมากขึ้น ที่ผ่านมามีต้องยอมรับว่าสังคมชะงัก คนส่วนใหญ่ออกจากบ้านไปทำงาน การมาร่วมกิจกรรมทางสังคมเป็นไปได้ยากมาก เป็นข้อจำกัด ผิดกับวิถีคนควนบุรีที่วิถีชีวิตต่างกัน เพราะมีอาชีพกรีดยาง มีเวลาว่างในแต่ละวันอย่างน้อยเป็นช่วงบ่าย เพราะอย่างน้อยไม่ได้ออกไปนอกชุมชน”

เขามองว่า แม้มีสถานการณ์ของความเปลี่ยนแปลง มีเงื่อนไขของเวลา คน องค์ความรู้ ทำให้ยับยั้งได้ไม่เต็มตามที่คิดแต่มองว่า 70% สามารถทำได้ตามวัตถุประสงค์ ใน 2 เรื่อง

- คุณค่า ที่เกิดกับคน มองจากการที่กำนันผู้ใหญ่บ้านมาร่วม และเขาไปจัดการเองได้ ยังมีกลุ่มผู้ป่วยเรื้อรัง และกลุ่มเกษตรอินทรีย์
- มูลค่า สามารถทำเกษตรอินทรีย์ ทำปุ๋ยชีวภาพ ลดรายจ่าย ปลูกผักกินเอง มีคนมาดูงาน มีรายได้ จากกิจกรรม

สุชาติ ชัยกิจ ผู้อำนวยการ รพ.สต.ชะแล้ เล่าว่า งานด้านอาหารของ รพ.สต. ที่ทำอยู่แล้ว เช่นการตรวจคุณภาพอาหาร กลไกขับเคลื่อนอาหารปลอดภัย คู่คุ้มครองผู้บริโภคมีการสุ่มตรวจ พืชผักที่ส่งเข้ามาขายในชุมชน มาสุ่มตรวจ ซึ่งไม่พบว่ามีการตกค้างมีการส่งเสริมกิจกรรมอาหารปลอดภัย ในแง่การให้ความรู้ โดยเฉพาะกับผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ยังผลิตแบบใช้ภูมิปัญญาเดิมๆ เช่นขนมพื้นบ้าน ส่วนการไปร่วมกับกิจกรรมของสำนักกรรมนุญสุขภาพ ได้ไปส่งเสริมเรื่องการลด ละ เลิก น้ำอัดลม น้ำหวาน

“โครงการบูรณาการอาหารเรามาเริ่ม เพราะทำเรื่องคุ้มครองผู้บริโภค มาก่อน กับสำนักกรรมนุญสุขภาพ ทำกับกลุ่มคนปลูกผัก ระยะนี้จึงไปส่งเสริมองค์ความรู้ อย่างเช่น มาตรฐานอาหาร ความปลอดภัยในอาหาร ส่งเสริมอาหารที่เอื้อผู้ป่วยเรื้อรัง และมีกลุ่มเป้าหมายแบ่งเป็น เด็ก กลุ่มวัยทำงาน ผู้ป่วยเรื้อรัง ผู้สูงอายุ” เขากล่าวและว่ายังเน้นเรื่องมาตรการทางสังคมของกลุ่มผู้ผลิต ผู้ประกอบการ เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมว่าการที่สุขภาพดี มาจากการบริโภคอาหารแบบไหน

“วัตถุดิบที่มาปรุงอาหารในชะแล้ ส่วนหนึ่งมาจากท้องถิ่น เพราะเมนูพื้นบ้าน เช่นแกงไก่หยวกกล้วย ยำห้วปลี ผักบุงเป็นของหาได้ง่ายวัตถุดิบที่เป็นผักจากท้องถิ่นถึง 60% ซึ่งถือว่าปลอดภัยแต่ถ้าเป็นถั่วฝักยาวและ

มะเขือยาวมาจากต่างตำบล ซึ่งผักที่เราสุ่มตรวจ 25 ชนิด พบสารพิษพวก ยาฆ่าแมลง”

เขาเล่าว่าสมัยอดีตนายกขุนทอง มีการวางระบบเครือข่าย สร้าง กระแสการปลูกผักปลอดภัยกินเองในชุมชน ได้รับตอบรับดี ไม่เฉพาะผัก แต่มีผลิตภัณฑ์เด่นอย่างเช่น ข้าวกล้อง ขนมพื้นบ้าน ที่ชะแล้เป็นพื้นที่ ปลูกข้าวและยังปลูกข้าวเพื่อขาย ส่วนที่เหลือเอามากินเอง ทำให้มีแนวคิด ธนาคารพันธุ์ข้าว เพราะว่าการไปซื้อที่อื่น ต้นทุนสูง และยังติดเมล็ดวัชพืช มาขยายพันธุ์ ในพื้นที่อีกด้วย

“กระแสบูรณาการอาหาร ทำให้กระบวนการทำเกษตร กลับมาชัดเจน อีกครั้ง สำหรับผลจากกรรมบุญสุขภาพที่เกิดขึ้น สร้างกระแสสุขภาพใน วงกว้างมากกว่าเดิม ผมว่าถ้าชาวบ้านตื่นตัวแล้วเขาก็ทำอะไรด้วยตัวเอง ได้หมด แต่ว่ามันยังไม่เกิดจิตสำนึก แต่มันก็ดีกว่าสมัยก่อนมาก”

สมจิต กาญจนไพโรจน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดชะแล้ เล่าว่าสิ่งที่ โรงเรียนดำเนินการ คือการจัดโปรแกรมอาหาร ซึ่งได้ดำเนินการมาตั้งแต่ การเปิดภาคเรียน หลังจากครูได้ไปรับการอบรม และนำข้อมูลวิจัยของ พ.ญ. ลัดดา มาปรับใช้ แต่ก็มีปัญหาว่าวัตถุดิบในการประกอบอาหารที่ยังไม่เพียงพอ ต่อความต้องการ

“วัตถุดิบที่นำมาทำอาหารกลางวัน จากพื้นที่ไม่เพียงพอ ต้องซื้อ มาจากตลาดม่วงงาม ซึ่งเป็นผักที่ปลูกจากที่อื่น ก็ไม่มั่นใจว่าปลอดภัยหรือไม่ แต่เราก็จำเป็นต้องซื้อมา” ผอ.สมจิตเล่า ขณะที่กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ของ ตำบลชะแล้เข้ามาส่งเสริมทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพในโรงเรียน และให้นักเรียน ปลูกผัก

“การบูรณาการ 3 ส่วนยังไม่ชัด (ความมั่นคงทางอาหาร อาหาร ปลอดภัยและโภชนาการสมวัย) เพราะอย่างส่วนการจัดอาหารในโรงเรียนเอง เราก้ยังไม่ได้ประเมินว่าเป็นอาหารสมวัยได้หรือไม่ ยังอยู่ที่การรับผิดชอบ ปริมาณอาหารที่เพียงพอ จะรับประทานในแต่ละวันส่วนนำผลผลิตเกษตร มาใช้ในโครงการอาหารกลางวัน แต่ไม่เต็มรูปแบบ”

การร่วมปลูกพืชที่ทำอาหารกลางวัน มีแปลงผัก มีการเลี้ยงปลา แต่พื้นที่ปลูกในโรงเรียนก็ไม่มากพอที่จะปลูกให้เพียงพอส่งเข้าโครงการ

อาหารกลางวันข้อจำกัดพื้นที่ ที่น้อย จำเป็นต้องซื้อผักจากตลาด

ในส่วนเมนูอาหาร คิดว่าไม่ต่างจาก สฟฐ. แนะนำมาก่อนแล้ว หากโรงเรียน หรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทำได้จะทำให้ภาวะทุพโภชนาการ ลดน้อยลง โดยเฉพาะเด็กที่ไม่ค่อยกินผัก เมนูที่ทำใหม่ เด็กจะได้รับภาวะโภชนาการที่ดีขึ้น หลังกระบวนการเรียนรู้มาแล้ว เมื่อมาปรับคิดเรื่องคุณค่าอาหารแทนที่จะทำสะเปะสะปะเหมือนเมื่อก่อน ก็ชัดเจน และเริ่มดำเนินการ มาตั้งแต่มิถุนายน 2556 ครูออกแบบรายการอาหารแล้วส่งให้แม่ครัว ดำเนินการ

“สำหรับผู้เกี่ยวข้องหลักมีเทศบาล และสำนักกรรมนุญสุขภาพตำบล ชะแล้ อย่างไรก็ตามหลังการเสียชีวิตของคุณขุนทอง ซึ่งเป็นผู้นำแนวคิด เรื่องนี้ คิดว่ากรรมนุญสุขภาพห่างจากเทศบาล และชุมชนไปบ้าง แต่ไม่ถึง กับแยกขาด ตอนคุณขุนทองอยู่ เขามีความเป็นผู้นำในเรื่องนี้ชัดเจน ถึงลูก ถึงคน แต่มาววันนี้ คิดว่าสภาพนั้นเปลี่ยนไป ทำให้กระแสลดไปราว 30-35% จากเดิม เพราะภาวะผู้นำที่เปลี่ยนไป”

เขาตั้งข้อสังเกตว่าที่ผ่านมา ช่วงหนึ่งตำบลชะแล้ถือว่าได้มีการพัฒนา มาเป็นระยะ แต่การเสียชีวิตของนายขุนทอง โดยถูกลอบยิง แม้การพัฒนา ยังมี แต่ไม่รวดเร็วเหมือนยุคนายขุนทอง ขณะที่การเมืองท้องถิ่นยังแยกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่ชนะเลือกตั้ง และแพ้เลือกตั้ง ก็ยังคงสภาพแตกแยกอยู่ เหมือนเดิม และกำลังจะมีการเลือกนายกเทศมนตรีใหม่อีก โดยกลุ่มเดิม ที่เคยอยู่ฝ่ายเดียวก็กำลังแยกเป็นกลุ่มใหม่อีก ทั้งหมดพอมองได้ว่าการเมือง เป็นอุปสรรค เพราะยังรวมกันไม่ได้

“วัฒนธรรมคนชะแล้ถือญาติพี่น้อง ที่ถ้าเป็นพี่น้องตัวเองต้องถูก เสมอ คนเรียนสูงไม่อยู่บ้าน เพราะทำมาหากินยาก มีพื้นที่ทำนา แต่น้ำท่า ไม่สมบูรณ์ สภาพภูมิศาสตร์แห้งแล้ง” อย่างไรก็ตามโครงการฯ นี้ ถ้าสำเร็จ มองว่า

- คนที่ปลูกผักขายได้มีช่องทางจำหน่ายที่ถาวร
- ผู้บริโภค น่าจะมีสุขภาพที่ดีขึ้น ปลอดภัย
- รายได้จากการทำ น่าจะมีการขยับในทางที่ดี

(3) มทกรมเมริจมทังม

เมธา บุญยประวิตร แห่งสำนักกรรมนุษุสุภาพชะแล่มองกรณีชะแล้วำ ตำหรับท้อถิ่นที่เข้ามำขับเคลื้อนเรื้องนี้ มีจุดอ่อนคือ ไม่มีเจ้าหน้าทีหลัก หรือจะบูรณการงานเดิม มำกั้งงานที่เขำทำอยู่แล้วเขำก็ทำไม่ได้ ยกเว้นเทศบาลขนาดใหญ่ว่จัดคนมำทำงานโดยเฉพาะ

“มีคำถำมว่ำมีก็ท้อถิ่นที่เข้าใจเรื้องนโยบายสำธำรณะ หรือเข้าใจในเรื้องควำมมั่นคงอำหำร ซึ่งลงลึกรำยละเอียดลงไปอีก ควำมเข้าใจด้ำนกฎหมำย ก็ยั้งไม่ค้อยมิ กรณีกฎหมำยผังเมือง ถ้ำท้อถิ่นเข้าใจก็จ้ะรู้ถึงการบริหารจัดกำรพื้นที่อำหำร”

ขณะที่กำรเริ่มทำกรรมนุษุสุภำพด้วยฝักฝำยทำงกำรเมือง อย่ำงชะแล้ว ในมุมหนึ่งยั้งกลำยเป็นเงื่อนโซ่ต่อด้ำนมำจำกกำรเมืองอีกฟำกกำรได้ร้บควำมร่ว่มมือกับสำนักกรรมนุษุสุภำพจึงมีผลจำกเรื้องนี้ด้วย

“แต่อย่ำงน้อยได้สร้ำงกระแศกำรเปลี่ยนแปลง เชิงสุภภำพ คือมีควำมเข้าใจในชำวบ้าน” เมธำมองว่ำชะแล้วยั้งทำไม่ได้เต็มรูปแบบที่ต้องกำรมีเขำเป็นคณนำ กำนั้น ผู้ใหญ่บ้าน มำช้วยแล้วกระตุ้ญให้กลุ่มมอญค์กรต่งๆ ในชุมชนหันมำขับเคลื้อน ทำงำน

“จุดดี ในส่วนของชะแล้ว คิดว่ำชำวบ้านเขำทำของเขำเอง ส่วนจุดดีของควำนรู คือมีผู้นำชัดเจน สำมำรถดัดลีนใจในกำรบริหาร นำชำวบ้านมำมีส่วร่ว่ม หำงบประมำณมำใช้ดำเนินกำร ควำมเข้มแข็งเกิดขึ้นได้ทั้งควำนรูและชะแล้ว แต่คนละแบบ” เขำว่ำชะแล้วจะเข้มแข็งกว่ำหำกเคลื้อนคนไปได้ เพราะกลุ่มคนพวกนี้ ทำอะไรได้เอง โดยกำรทำงำนนี้ทำให้เรำได้ชำวบ้านกลุ่มทำงำนในด้ำนต่งๆ รำว 40 คน ซึ่งไม่ได้สร้ำงกันงำย

อมิตำ ประกอบชัยชนะ รองน่ำยก อบต.ควำนรู กุ่ล่ำว่ำ ทุนทำงสังคมของควำนรูทำให้กำรขับเคลื้อนโครงกำรนี้ทำด้งำยขึ้น ยั้งกำรบริหารงำนของน่ำยก อบต. ที่ด้ำรงต้ำแหน่งมำต้งสมัย์แรกของกำรเลือกต้งน่ำยก อบต. จนถึงปัจจุบัน กำรอยู่ในต้ำแหน่งยำวำนนต่อเนื่อง สำมำรถมอญเห็นปัญหำอย่ำงเป็นระบบ

“จุดเด่นของชุมชนคือความร่วมมือ เพราะชุมชนมีอะไรที่มาร่วมกัน อยู่แล้ว และเรื่องนี้ก็ทำกันมาก่อนแล้วส่วนหนึ่งเป็นฐานอย่างดี นายก อบต. จะเป็นตัวเอกในการขับเคลื่อนเรื่องอาหารมาก เพราะเป็นผู้นำในเรื่องเกษตร เพื่ออาหาร มายาวนาน และจริงจัง”

เธอมองว่างานหลายอย่างในพื้นที่ได้เชื่อมต่อ ต่อยอดจากสิ่งที่ทำมาก่อน หรือกำลังทำ อย่างเช่นโครงการบูรณาการงานสร้างเสริมสุขภาวะด้านอาหารและโภชนาการฯ นั้น ถ้าจะมองกลับไป น่าจะมีทุนมาตั้งแต่ที่ สสส. สำนัก 3 เข้ามาทำโครงการพื้นที่ 23 เกลตอ ในราวปี 2555 จุดประกายคำว่า ตำบลสุขภาวะ ทำให้นายก อบต. อาจจะเปลี่ยนคณรูให้มีสุขภาวะชุมชน เมื่อโครงการบูรณาการงานสร้างเสริมสุขภาวะด้านอาหารและโภชนาการฯ เข้ามา ก็สอดคล้องกับแนวทางตำบลสุขภาวะ ยิ่งเห็นภาพบางอย่าง เช่นอาจเคยมองแค่ว่าการพึ่งพาตนเองได้ แต่ยังไม่เจาะลึกถึงบางอย่าง เช่นปัญหาของเด็ก เป็นต้น

ที่ชัดเจน คือ ธนาคารอาหารชุมชนนั้นมีมาก่อน เป็นจุดศูนย์รวมความมั่นคงด้านอาหาร การเผยแพร่ความรู้ ใช้เป็นที่รวมตัว และเพิ่มบทบาทเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ และผักที่หายาก เป็นฐานใหญ่ของโครงการฯ ได้ มีส่วนต่างๆ มาช่วย เช่น หัวหน้าเกษตรอำเภอรัษฎา ที่พร้อมลงมาให้ความรู้กับชาวบ้านที่เขาจะไปปลูกผักกินเองมีการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงเบ็ด ปลาตุ๊ก การปลูกต้นไม้ การฝากต้นไม้เพื่อให้เจ้าหน้าที่คอยดูแล

“การที่ชุมชนมีทุนอยู่ ทำให้การทำอะไร ได้รับความร่วมมือดีมาก การให้ความรู้ เหตุผล ปัญหาว่าทำไมเราจึงทำตรงนี้ และถ้าไม่ทำอะไรจะเกิดปัญหาอะไรที่ตามมาในรุ่นลูกหลานอนาคต พอเขาเข้าใจก็เลยได้แนวร่วมในการมาช่วยแก้ปัญหา และไม่ใช่แก้ปัญหาเฉพาะครอบครัวตัวเอง แต่มองไปถึงทั้งตำบล”

จริงแล้วในคณรู มีโครงการเกี่ยวกับการเกษตรเข้ามาหนุนเสริม เยอะมาก อมิตาเล่าว่าวัตถุประสงค์โครงการไม่เหมือนกัน ต้องบูรณาการอาศัยหลายองค์กรมาช่วย สำหรับโครงการบูรณาการงานสร้างเสริมสุขภาวะด้านอาหาร และโภชนาการฯ ใช้ อสม. ครู เกษตรอำเภอ เครือข่ายผู้ปกครอง ศูนย์พิทักษ์สิทธิผู้บริโภคของ อบต. มาเป็นกลไกหลัก ใ้กลุ่มขยายผลไปสู่ชุมชนในวงกว้าง •

